

Modenan koulukunta – modernin tehtävätaiteen edelläkävijä

Mikä ihmeen Modena?

Modena [äänt. 'mo:dena] sijaitsee nykyisen Italian keskiosassa Pojoen laakson eteläreunalla Emilio-Romagnan alueella Modenan maakunnassa. Modena oli kelttiläinen paikkakunta, jonka roomalaiset valloittivat 218 eaa ja liittivät vuonna 183 eaa valtakuntaansa. Länsi-Rooman hajottua 476 kaupunkia tuhosivat kansainvaellusaikana hunnit ja lombardit, minkä jälkeen se heräsi uudelleen eloon 800-luvulla, ja vuonna 1452 siitä tehtiin ruhtinaskunta. Kaupunki sijaitsi Via Aemilia -tien varrella, mikä teki siitä tärkeän kaupapaikan mutta myös geopolittisesti arnan kohteen, joka sai aikoinaan keskiajalla toimia mm. kahden poliittisen ryhmän, guelfien ja ghibelliinien väkivaltaisten yhteenottojen näyttämönä.

Nykyään Modena on asukasluvultaan noin Turun kokoinen kaupunki, merkittävä auto-, metalli-, konepajateollisuus- sekä maatalouskeskus. Sen yliopisto, joka on yksi maailman vanhimmista, on perustettu vuonna 1175, ja kaupunkia vuosina 1288–1789 hallinneen Este-suvun mukaan nimetyssä kirjastossa säilytetään historiallisesti merkittäviä kirjoja ja n. 3000 vanhaa käsikirjoitusta. Niinpä kaupunkia voi kutsua yhdeksi Keski-Italian sivistyskeskuksista.

Modenan koulukunta

1700-luvulla Modenan kaupungista tuli koko Euroopan mittakaavassa merkittävä tehtäväshakin keskus, mikä oli monen onnellisen yhteensattuman summa. Italia, joka maana tosin itsenäistyi ja yhdistyi valtioksi vasta 1861, oli edelleen shakkimaailman keskus, jonka mainetta olivat 1500-luvun lopussa ja 1600-luvulla lujittaneet muun muassa Gioacchino Greco ja Giulio Polerio. Tehtäväshakillisesta perinteestä olivat todistuksena muun muassa kokoelmat *Bonus Socius* (BS) ja *Civis Bononiae* (CB), jotka oli aikoinaan koottu juuri Italiassa. CB:n paras kopio valmistui v. 1454, ja sitä säilytetään juuri Modenassa. Lisäksi tarvittiin vielä henkilöitä, joilla oli taitoa ja sivistystä kehittää tehtävätaidetta, joka oli vielä keskiajan perintönä jäänyt monilta osin ”lähtökuoppiinsa”. Ercole del Rio (n. 1720–1800), Domenico L. Ponziani (9.11.1719–15.7.1796) ja Giambattista Lolli (1698–4.6.1769) oli tällainen kolmikko, jonka elämäkulut kohtasivat Modenassa 1700-luvun puolivälin molemmin puolin.

Sekä del Rio että Ponziani olivat hyvin kielitaitoisia, ja olihan italiaksi-kin ilmestynyt jo kymmenkunta shakkikirjaa sitten vuoden 1512, joten lähitöaineistoa omille töille oli olemassa.

Modenalaiset ja avausteoria

Kaikki Modenan mestarit olivat shakin ”yleismiehiä”, jotka jättivät jälkensä myös avaus- ja loppupeliteoriaan. Nykypelaajakin lienee kuullut *Ponzianin avauksesta* 1.e4 e5 2.Rf3 Rc6 3.c3, joka tavoittelee keskustan haltuunottoa ja Lf8-c5:n estämistä siirrolla d2-d4. Haittana on ruudun c3 riistäminen D-ratsulta, ja musta tasoittaa pelin helposti esimerkiksi etenemällä oikea-aikaisesti d7-d5. Stauntonilta on peräsin analyysivariantti: 3.- Rf6 4.d4 Rxe4 5.d5 Rb8 6.Ld3 Rc5 7.Rxe5 Rxd3 8.Rxd3 tasa-asemin. Valkea on menettänyt L-parinsa.

Vähemmän tunnettu lienee *Lollin gambiitti* K-gambiitissa 1.e4 e5 2.f4 exf4 3.Rf3 g5 4.Lc4 g4 5.Lxf7+ (5.0-0 on ns. Muzion gambiitti) Kxf7 6.Re5+ Ke8 7.Dxg4 Rf6 8.Dxf4 d6, joka edustaa italialaisille tyypillistä suoraviivaista ja aggressiivista pelinvientiä. Vaikka musta on menettänyt linnoitus-oikeutensa, valkean hyökkäykselle ei voi ennustaa menestystä.

Vielä tuntemattomampi voi olla *Lähettipelin Ponzianin muunnelma* jos senkin takia, että L-peliä ei nykyään juuri enää pelata: 1.e4 e5 2.Lc4 Rf6 3.d4.

Vielä on mainittava del Rion keksimä ja analysoima avaus 1.e4 e5

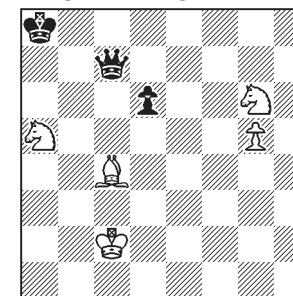
2.Rf3 Rc6 3.d4, joka myöhemmin ristittiin skotlantilaiseksi avaukseksi vuonna 1828 päättyneen neljän pelin kirjepeliottelun London Chess Club – Edinburgh Chess Club ansiosta, jossa jälkimmäinen kerho pelasi kyseistä avausta.

Lopputehtäväideoita

Vasta ilmestyneessä *ECP*:ssä on kaksi modenalaisten nimiin pantua lopputehtäväideaa. Toinen on *del Rion linnake* (tehtävä 1), jossa kaksi valkeaa R:a jumittaa mK:n niin, että mD ei yksin pysty enää kääntämään peliä voitoksi: 1.Re7! d5 (1.- DxR 2.Ld5+ K~ 3.Rc6+) 2.Rec6 dxc4 3.Kc3 Df7 4.g6 Dxg6 5.Kxc4 =. Idean ydinhän on siinä, että mD ei saa enää vK:ta pois pelistä niin, että jommankumman ratsuista olisi liikuttava. (esim. jos loppuasemassa vK→b2, niin 1.- Dd3 2.Ka2 Dc3 3.Kb1 Dd2 4.Ka1 Dc2 voittaen.) VK:n pääte-

M1. Ercole del Rio

Sopra il giuoco degli scacchi 1750

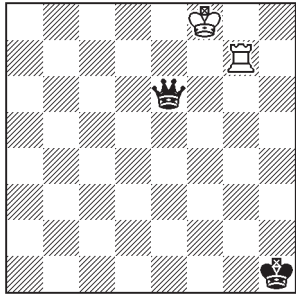
=

5+3

M2. Domenico Ponziani

Il giuoco incomparabile degli scacchi

1769

= 2+2

ruudun valinta voisi toki tapahtua hienostuneemmin. ”Linnakkeella” tarkoitetaan yleensä asemaa, jonka valkea rakentaa tasapelin saavuttaakseen tai musta sitä yrittäessään, ja tätä del Rion ideaa on myöhemmin lopputehtävissä käytetty kummallakin tavalla.

Toinen modenalaisen nimissä kulkeva idea on *Ponzianin asema* (tehtävä 2), joka nykypelaajalle on jokapäiväistä kauraa, mutta jonkun sekin oli aikoinaan keksittävä: 1.Th7+ Kg2 2.Tg7+ Kf3 3.Tf7+ Kg4 4.Tg7+ Kh5 5.Th7+ Kg5 6.Tg7+ Kh6 7.Th7+! Kg5 8.Tg7+ Kf5 (8.- Kf6 9.Tg6+ Kxg6=) 9.Ke~ Te7 tasapeleihin.

Italialainen lopputehtäväkoulukunta

Ns. uusi italialainen lopputehtäväkoulukunta osuu yksiin modenalaisen koulukunnan esiinnousun kanssa, ja tähän

italialaiseen kouluun lasketaan yleensä kuuluviksi juuri mainitsemani troikka ja Carlo Cozio, mutta jälkimmäisen panosta en nyt käsittele tässä, sillä hän keskittyi enimmäkseen pelishakkiin ja loppupeleihin.

Kukin modenalainen jätti jälkeensä myös kirjallisen muistomerkin. Ensimmäisenä ehätti asialle del Rio teoksellaan *Sopra il giuoco degli scacchi* (Modena 1750), jossa muun muassa analysoitiin loppupeliä K+L+R – K, sitten Lolli kirjallaan *Osservazioni teorico-pratiche sopra il giuoco degli scacchi* (Bologna 1763), jossa on muhkeasti avausanalyysyjä ja paljon del Riolta omaksuttua aineistoa. Ponzianin kirjasta *Il giuoco incomparabile degli scacchi sviluppato con nuovo metodo per condurre chiunque fino alle finezze più magistrali* (Modena 1769), jossa enin aineisto oli omistettu pelishakille, otettiin monia uusintapainoksia vielä 1800-luvulla. Kirjoittajana del Rio oli vaatimattomasti ”Anonimo Modenese”, Ponziani puolestaan ”Autore Modenese”. Molemmat olivat lainoppineita.

Modenalaiset ja pelishakki

Edellä mainittujen kirjojen shakillisesta sisällöstä voi vielä mainita sen verran, että Lolli kritisoi jonkin verran Philidoria, joka oli vähän aiemmin julkaissut urauurtavan teoksensa *Analyse de jeu des échecs* (Lontoo

1749), ja Ponzianin uusintapainoksiin oli ansionsa kirjan edustamalla melko kehittyneellä pelinäkemyksellä.

Vielä on mainittava muuan pelishakkiin liittyvä seikka, jolla ei ollut juuri tehtäväshakillista merkitystä. Modenalaiset olivat kahden italialais-säännön puolestapuhujia: toinen oli ns. vapaa linnoitus (*l'arrocchio libero*) ja toinen ns. *passar battaglia* (”ohittaa taistelua”), joka tarkoitti ohestalyönnin kieltämistä. 1700-luvulle tultaessa olivat nykymuotoinen linnoitus ja ohestalyönti vakiintuneet lähes koko shakkia pelaavassa maailmassa – Italiaa lukuun ottamatta.

Vapaassa linnoituksessa K sai liikkua kuinka monta ruutua tahansa T:n suuntaan (myös h1:een tai a1:een) ja linnoittuva T sai liikkua K:n yli aina e1:een asti, mutta se sai siirtyä myös K:n yli sen viereen. Niinpä K-sivustan linnoituksessa K ja T saattoivat sijaita linnoituksen päätyttyä yhteensä 6 eri asemassa. Sekä vapaa linnoitus että *passar battaglia* olivat sallittuja Italiassa melko pitkään, sillä niistä luovuttiin vasta Milanon turnauksessa syyskuussa 1880.

Modenalaiset ja Stamma

Syyrian Alepposta kotoisin ollut Philip (tai Philipp[e]) Stamma oli tehtäväshakillisessa mielessä merkittävin modenalaisen aikainen. Pariisissa oleskellessaan hän julkaisi vuonna 1737 sata

omaa tehtäväänsä käsittäneen kirjan *Essai sur le jeu des Échecs*, josta hän julkaisi vuonna 1745 Lontoossa uuden, 74 avauksella täydennetyn laitoksen *The noble game of chess, or a New and easy method to learn to play well in a short time*. Hänen tehtävänsä olivat enimmäkseen moni- ja useampi-siirtoisia mansubahenkisiä mattisommitelmia, joskin muutama ”hiljainen” lopputehtävämäinen työ on joukossa.

Vahinko, että tuon ajan ylivoimaisesti vahvimaksi pelaajaksi tunnustettu Philidor ei kohdannut ketään modenalaista laudan ääressä. Ottelu Philidor–Stamma vuonna 1746 päättyi murskalukemin 8–2, vaikka Philidor antoi joka pelissä tasoitukseksi yhden siirron ja lisäksi tasapelin laskettavaksi Stammen voitoksi.

Modenan kolmikko oli luonnollisesti tutkinut Stammen tuotantoa, mutta heidän töissään se ei juuri näy. Modenalaistenkin tehtävissä esiintyy mustan vahvoja alkuasemauhkauksia, joihin on kuitenkin käytetty paljon vähemmän materiaalia kuin Stammen tehtävissä. Myös modenalaisten tehtävissä on jonkin verran pitkiä K-jahteja, mutta Stamma käytti sommitelmiinsa paljon runsaammin myös valkeaa voimaa kuin modenalaiset omiinsa. Lyhyesti: Stammen tehtävät ovat barokkia, modenalaisten rokokoota.

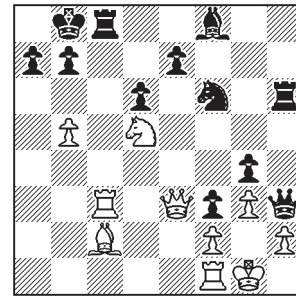
Tehtävissä 3 ja 4 esiintyy uhrauksia ja K-jahti. 3: **1.Dxa7+!** Kxa7 2.Ta1+ Kb8 3.Ta8+ Kxa8 4.Txc8+ Ka7 5.b6+ Ka6 6.Ld3+ Ka5 7.Ta8#; 4: **1.Tf8+!** Txf8 2.Rf7+ Kg8 3.Dg3+ Kxf7 4.Dg7+ Ke6 5.De7+ Kd5 6.Dd7+ Kc4 7.Dd3#. Kummassakin tehtävässä valkean on shakattava, mutta del Riolla mustan kaikki nappulat ovat tarpeen joko sivuratkaisujen estäjinä tai mattikuvaan osallistujina, kun taas Stamman tehtävässä sivustakatsojia on yli puolet mustan joukkueesta, ja valkealle ei juuri vaihtoehtoja tarjoa mustan väistämätön mattiuhka. del Rion tehtävässä kiinnittää huomiota vielä vD:n paluu.

Eurooppalaiset esikuvat

Edellä jo mainitsin tehtäväkokoelmat *Bonus Socius* (BS) ja *Civis Bononiae* (CB), joiden tarjonnasta melkoinen osa oli eurooppalaistehtäviä, mikä näkyy tehtävien keveydessä ja monipuolisuudessa arabien mansubeihin nähden. CB:n jälkeen seuraavat eurooppalaiset tehtäväkokoelmat ovatkin ns. uusisääntöisiä: espanjalaisen Lucenan *Repetición de amores y Arte de Axedrez con CV juegos de partido* (1497) ja portugalilaisen apteekkarin Pedro Damianon *Questo libro de imparare giocare a scacchi, et de le partite* (Rooma 1512). Kummassakin kirjassa on paljon tehtäviä ”normaalin” shakkiaineiston lisäksi.

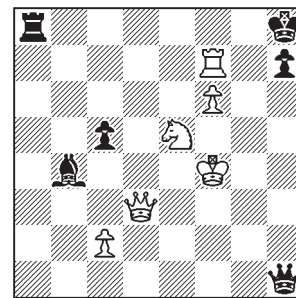
Sekä Lucenan että Damianon tehtävät ovat eurooppalaisia sekä hyvässä että pahassa: ne ovat poikkeuksetta

M3. Philip Stamma *Essai sur le jeu des échecs 1737*

7# 10+12

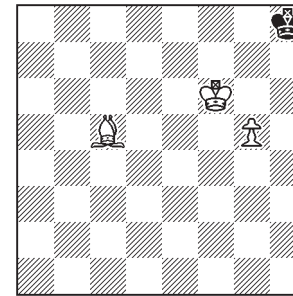
M4. Ercole del Rio *Il giuoco incomparabile degli scacchi 1769*

7# 6+6

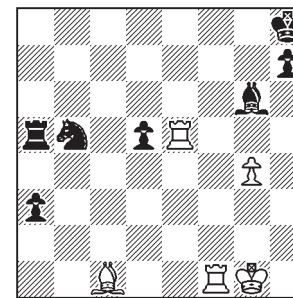
hyvin vähänappulaisia, mutta useimmat niistä ovat ehtotehtäviä, minkä vuoksi niistä ei oikein löydy vertailukohtaa modenalaisten töille, joista ani harvat – lähinnä jotkin Lollin tehtävät – sisälsivät mitään lisäehtoja. Yksi surkuhupaisa esimerkki on tehtävä 5, josta shakkihistorioitsija von Heydebrand und der Lasa kirjoittaa: ”Lucena ja Damiano lisäävät ehdon, että sotilaan on tehtävä matti tasan 4 siirrossa. Mutta mattia ei saa tehtyä aikaisemmin kuin 4. siirrossa ja silloinkin vain sotilaalla. Ehto tarkasta siirtolu-

M5. Lucena *Arte de Axedrez 1497*

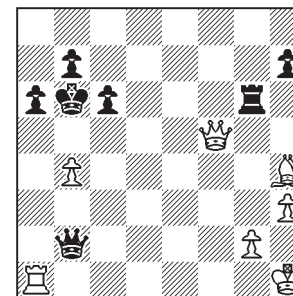
4# 3+1

M6. Ercole del Rio *49. Osservazioni theorico-pratiche 1763*

5# 5+7

M7. Domenico Ponziani *Il giuoco incomparabile degli scacchi 1769*

7# 7+7

vusta...on siis tässä turha” (*Berliner Schach-Erinnerungen*, Leipzig 1859, s. 212). Ratkaisu: **1.Kf7!** Kh7 2.Lf8 Kh8 3.Lg7+ Kh7 4.g6#. Tehtävä on kuitenkin toisella tavalla historiallinen: se on ensimmäinen nykysiirtosääntöinen vähänappulainen (saks. Wenigsteiner). Valitsemani esimerkki on vähän ilkeämielinen, sillä suurimmassa osassa Lucenan ja Damianon tehtäviä lisäehdot olivat toki relevantteja.

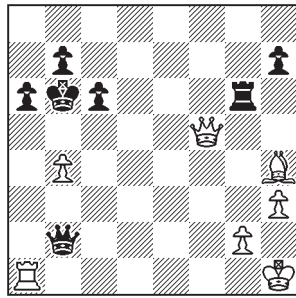
Tienraivaajat

Modenalaiset kirjoissaan lainaavat jonkin verran Damianon ja Lucenan tehtäviä, mutta eivät sanottavasti jäljittele niitä sen enempää kuin Stammankaan luomuksia. Jos ei oteta huomioon joitakin satunnaisia poikkeuksia BS:ssa ja CB:ssa, modenalaisten tehtävät olivat merkittävimpiä uuden tyylin tehtäviä sitten mansubien.

Tehtävä 6 on hyvä esimerkki siitä, miten del Rion käsissä vanha tyyli muokkautui uudeksi: **1.Tf8+!** Kg7 2.Lh6+ Kxh6 3.Tg8 Lf7 (3.- Lf5 4.Txf5) 4.Th5+ Lxh5 5.g5#. Lopun mattisommitelma on tuttu jo mansubeista, mutta uutta on 3. hiljainen siirto, johon valkealla on varaa nyt, kun sillä ei ole välitöntä shakkausuhkaa niskassaan.

Ponzianin tehtävässä 7 mustalla on toki vahvat uhkaukset 1.- Dxc2# ja 1.- Dxa1+, mutta ne eivät silti ole pakottavia, sillä valkea voisi aloittaa sommitelman vaikka siirroilla 1.Lf2+, 1.Txa6+ tai D-shakeilla. Ratkaisu menee kuitenkin toisin: **1.Ld8+!** Ka7

M7 uudelleen

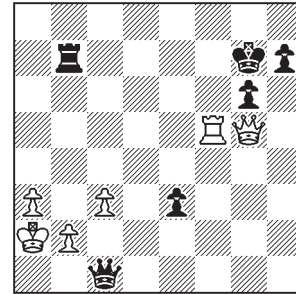

7# 7+7

2.Txa6+ bxa6 (2.- Kb8 3.Df4+ = 6#)
3.Dd7+ Kb8 4.Dc7+ Ka8 5.Dc8+ Ka7
6.Lb6+ Kxb6 7.Db8#. Kahden upseerin uhraus mallimatein. Mustan nappulat lähinnä torjuvat sivuratkaisuja, ja lopun mattikuvaan tarvitaan valkean nappuloista vain D+s.

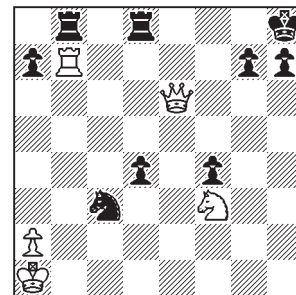
Lollin tehtävässä 8 oli alun perin mT b8:ssa, mutta jouduin korjaamaan asemaa sivuratkaisun 1.Df6+ vuoksi, josta tulikin sitten samalla varsinaisen ratkaisu. Se ei pilaa ydinajatusta: jos asemassa vD olisi f4:ssä, valkea tekisi 3 siirron matin, mutta valkealta puuttuu tempo. Se voitetaan näin: **1.Df6+!** Kh6 2.Dh4+ Kg7 3.Dd4+ Kh6 4.Df4+ (tavoite on saavutettu) Kg7 5.De5+ Kh6 (5.- Kg8 6.De8+) 6.Th5+ gxh5 7.Df6#. Kyseessä on ns. työllistämiskyyditys (saks. Beschäftigungslenkung), joka sai nimensä Erich Brunnerilta 150 vuotta myöhemmin. Se ei ole perinteinen mustan nappulan kyyditys johonkin tai pois jostakin, vaan manööveri, jolla pakotetaan musta hukkaamaan aikaa, jota valkea tarvitsee nappuloidensa uudelleen jär-

M8. Giambattista Lolli v. 71. Osservazioni teorico-pratiche 1763

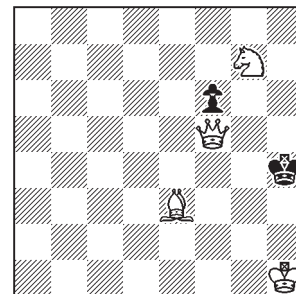
7# 6+6

M9. Ercole del Rio Il giuoco incomparabile degli scacchi 1769

5# 5+9

M10. Ercole del Rio v. Sopra il giuoco degli scacchi 1750

i#5 4+3

jestelyyn. On muuten aika yllättävää, että mT:n sijasta esim. mRc8, joka estää sivuratkaisun 1.De7+ ja sivuvarianttiduaalin 6.Db8+, mahdollistaisi sivuratkaisun 1.a4!

Pussimatti korrektissa muodossa esiintyy jo Lucenalla, mutta del Rion tehtävässä 9 se on vain sivujuonteena: **1.Dd7!** Tg8 2.Rg5 Tbf8 (2.- h6 3.Df5) 3.Dh3 h6 4.Dxh6+ gxh6 5.Th7#. Oikeaan alkusiirtoon päätyäkseen ratkaisijan on nähtävä jo lopun mattisommitelma. Ratkaisun kolme ensimmäistä siirtoa ovat hiljaisia. MRc3 estää sivuratkaisun 1.De7 Tg8 2.Rg5 Tbf8 3.De4. Modenalaisista varsinkin del Rio varioi pussimattiaihetta useissa tehtävissään.

Modenalaiset ja itsematti

Modenan mestarit tarttuivat myös uudella otteella itsematteihin, joita oli jo BS:ssa ja CB:ssa, virheellisinä tosin.

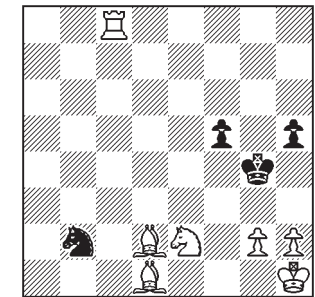
Myös 10 on alkuperäisasussaan virheellinen (sivuratkaisu 1.Dg2), joten korjasin tehtävän (vDf3→f5): **1.Df4+!** Kh3 2.Lg1 f5 3.Dg5 f4 4.Rf5 f3 5.Dg2+ fxg2#.

Ponzianin itsematissa 11 esiintyy pussimatti: **1.Tg8+!** Kh4 2.Lg5+ Kg4 3.Rg1+ Rxd1 4.Le3+! Kh4 5.Lf2+ Rxf2#. Uutta tässä oli aikalaisille varmasti valkean patteripeli. Mustan minimaalin tehtävästä saisi näin: vTc8→c6, -msf5, -msh5, +vRg7 alkusiirtona 1.Tg6+.

Sekä edellinen tehtävä että Lollin

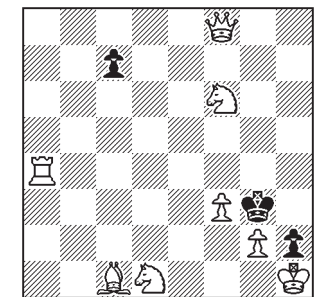
12 ovat ensimmäisiä korrekteja itsematteja. Jälkimmäisen ratkaisu **1.Dd6+!** cxd6 2.Tf4! d5 3.Re4+ dxe4 4.Le3 exf3 5.Rf2 fxg2# sisältää sievän katkonvältön 2.Tf4. Nykylaatija ehkä sijoittaisi vD:n vähän vähemmän ilmeiseen paikkaan (esim. e6:een).

M11. Domenico Ponziani Il giuoco incomparabile degli scacchi 1769

i#5 7+4

M12. Giambattista Lolli 98. Osservazioni teorico-pratiche 1763

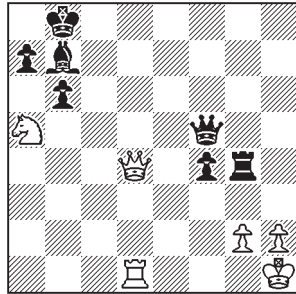

i#5 8+3

M13. Ercole del Rio

Il giuoco incomparabile degli scacchi

1769

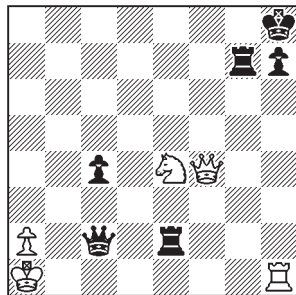
7#

6+7

M14. Ercole del Rio

Il giuoco incomparabile degli scacchi

1769

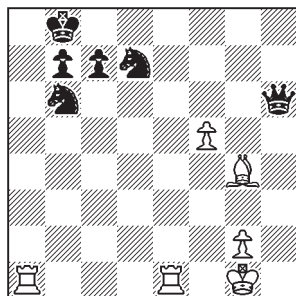

7#

5+6

M15. Domenico Ponziani

16. Lewis: Chess Problems 1827

5#

6+6

Uusia tuulia

del Rion 13 esittelee aivan uudella tavalla *kiinnitysten* hyväksi käyttöä: **1.Dd6+!** Ka8 2.Dc6! Dc8 3.Td8 Tf7/ Tf8 4.Txc8/Dxb7# kiinnitysmatein. 2.- Dd5[7] 3.TxD#. Alkuasemauhkaus 1.- Lxg2+ on juuri tässä tapauksessa harmillinen.

Uutta oli edelleen *toistovarianttien* esiintyminen tehtävän 14 houkutuksessa ja ratkaisussa: **1.Db8+!** Tg8 2.De5+ Tg7 (työllistämiskyyditys) 3.Txh7+ Kxh7 4.Dh5+ Kg8 5.De8+ (5.Rf6+? Kf8 6.De8+ Txe8!) Kh7 6.Rf6+ Kh6 7.Dh5#. MTe2 on välttämätön puolustusnappula ja mD auttaa torjumaan useat sivuratkaisumahdollisuudet. Tosin mD:n sijasta +mLc2 ja +mRe1, jotka estävät samalla mustan vahvat alkuasemauhkaudet, olisivat ajaneet saman asian.

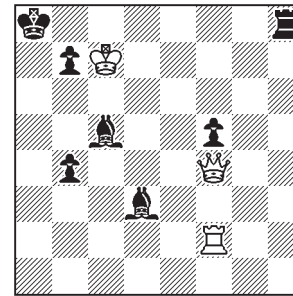
Ponzianin 15 muistuttaa aika paljon Stammalle tyypillisiä sommitelmia: **1.Te8+!** Rc8 2.Txc8+ Kxc8 3.Ta8+ Rb8 4.f6+ Kd8 5.Txb8#. Pikkuriikkisenä lisänyanssina on patterinavaus, jolle ei harmi kyllä kuitenkaan ole vaihtoehtoa, koska etunappulana on sotilas.

Tehtävään 16 olen lisännyt msb4:n dualin 3.Da4+ estämiseksi. Ponzianin tarkoittama ratkaisu esittää *tukintakyydityksen* loogisessa asussa: **1.Ta2+!** La7 (1.- La6 2.Txa6+ bxa6 3.Df3+) 2.Txa7+ Kxa7 3.Dd4+ Ka8 4.Da1+! (4.Dxh8+? Ka7 5.Db8+ Ka6 6.?) La6 5.Dxh8+ Ka7 6.Db8#.

Loogista peliä paljon pienimuotoisemmin edustaa 17: **1.Re6+!** Dxe6 2.Dh6+ Kxh6/K~8 3.Lf8/Df8#, 1.-

M16. Domenico Ponziani

v. 25. Lewis: Chess Problems 1827

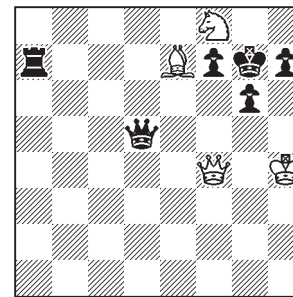
6#

3+7

M17. Domenico Ponziani

Il giuoco incomparabile degli scacchi

1769

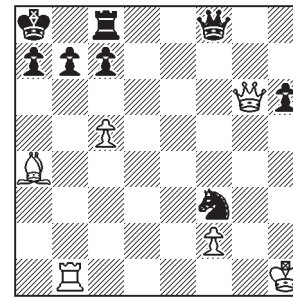

3#

4+6

M18. Ercole del Rio

Sopra il giuoco degli scacchi 1750

4#

6+8

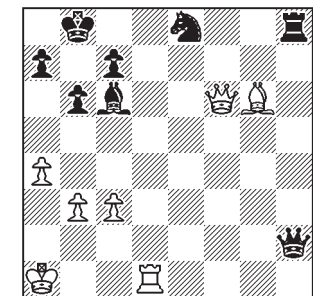
Kg8 2.Db8+ Dd8 3.Dxd8#. Päämuunnelmassa valkean haitallisen massan poistaminen edeltää *mK:n* uhrauskyyditystä, lopussa mallimatti. Joissakin lähteissä tehtävä on pantu Ponzianin nimiin, mutta esimerkiksi Zelepukin kutsuu tätä *del Rion matiksi*.

Tehtävä 18 esittää jälleen valkean hiljaisia siirtoja ennen tavanomaista loppusommitelmaa: **1.Da6!** Tb8 2.Lc6 Dc8 (2.- bxc6 3.Dxc6+ Tb7 4.Dxb7#) 3.Dxa7+ Kxa7 4.Ta1#. Vahinko, että valkea uhkaa 3. siirrossa myös 3.Dxa7+, joten 2.- Dc8 on vain osittainen puolustus. Loppuasemassa vLc6 on tarpeeton, mikä on modenaalaisten muuhun tuotantoon nähden poikkeuksellista, sillä yleensä heidän sommitelmissaan myös *loppuaseman taloudellisuus* on hyvä.

del Rion 19 näyttää aluksi tyypilliseltä kuninkaan juoksutukselta, kunnes loppuratkaisusta löytyy se sommitelman ydin: **1.Td8+!** Kb7 2.Dxc6+ Kxc6 3.Le4+ Kc5 4.Td5+ Kc6 5.Td4+! Kc5 6.b4#. Tarkka valkopatterin avaus, ja loppuasemassa valkealla on K:n

M19. Ercole del Rio

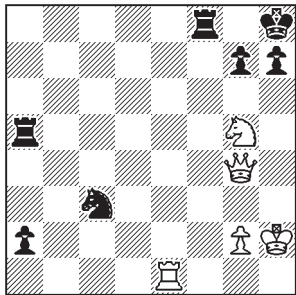
24. Lewis: Chess Problems 1827

6#

7+8

M20. Ercole del Rio Käsikirjoitus v:lta 1787

3#

5+7

lisäksi vain välttämätön materiaali.

M15, M16 ja M19 ovat jälkipainoksia, jotka ilmestyivät postuumisti englantilaisen William Lewisin (1787–1870) kirjassa. Alkuperäiset lähteet eivät ole tiedossani.

Tehtävää **20** kutsuisin 1700-luvun 3#-tehtäväksi, joka on satakunta vuotta aikaansa edellä: 1.Dh5? h6,Txg5! **1.Te8!**, 1.- Txe8 2.Dh5, 1.- g6 2.Dd7, 1.- Taa8[f5] 2.D[x]f5, 1.- Kg8 2.De6+. Ilman houkutuksen kaksoiskumousta tehtävä esittäisi loogisen uhanlisäyksen eli ns. *wieniläisen idean*. *Temaattinen yhtenäisyys* on poikkeuksellisen vahva, sillä lähes jokaista mustan puolustusta seuraa hiljainen siirto, joka luo kaksoisuhkauksen, jota vastaan musta on voimaton. ”Mansubiperintönä” tehtävässä on mRc3 ja msa2, joita ilmeisesti tehtävä olisi korrekti.

Vielä katsaus taaksepäin

Modenalaisista vain Lollilla esiintyy jonkin verran ehtotehtäviä – tai pitäisikö sanoa lisäehtotehtäviä. Tavalli-

simpia lisäehtoja normaalin ”matti n siirrossa” lisäksi olivat, että matti piti tehdä tietyllä nappulalla tai/ja tietyltä ruudulta tai että jotkin nappulat olivat liikkumattomia jne. Syynä tällaisiin lisäehtoihin saattoi tietysti olla pelkkä korrektisuuden varmistaminen eli sivuratkaisujen eliminointi, mutta taustalla saattoi olla nykykatsannosta poikkeava näkemys shakkitehtävistä yleensä. Tehtävien ydin oli nimenomaan normaalivaatimukseen liitetyssä lisäehdossa, joka antoi asemaan sen ”arvoituksen”, joka ratkaisijan tuli ottaa huomioon. Normaaliasemien mahdollisuuksiin esittää jotakin poikkeuksellista ei vielä luotettu.

Tästä ei tietenkään ole pitkä askel nykyaikaiseen satushakkin, jonka tiettyjen vaatimusten (pisinsiirtoinen, pakkomatti, sarjasiirtoinen tms.) voi katsoa olevan sukua vanhoille ehtotehtäville.

Toinen seikka, joka pistää silmään, on muunnelmien puuttuminen, ja tehtävää 20 lukuun ottamatta se koskee myös modenalaisten tehtäviä. Tästä seikasta voi osittain syyttää mansubaperinnettä, eli että lyhyetkin tehtävät oli totuttu mieltämään yksiulotteisesti vain siirtosarjana, jonka lopussa tapahtui ratkaisu. Kesti vielä hyvän aikaa 1800-luvulle, ennen kuin opittiin tarkastelemaan tehtäviä myös ns. sivusuunnassa, eli että mustalla oli vaihtoehtoja, jotka pakottivat valkean uuteen, erilaiseen jatkoon. Tietysti myös pelishakilla oli vaikutuksensa, siinähan ei myöskään voinut ottaa siirtoja takai-

sin, eli muunnelmat tapahtuivat vain analyysinä ”päässä”.

Olen useissa huomautuksissani viitanut mustan alkuasemauhkauksiin tai niiden puuttumiseen. Miksi vanhoissa arabialaisissa ja Stamman tehtävissä niitä ylipäänsä oli? Arvelen, että kysymys oli kokonaan erilaisesta käsityksestä shakkipelistä ”draama-na”. Toinen osapuoli on juuri saavuttamassa tavoitteensa, kun vastustaja löytää ihmeenomaisesti pelastavan sommitelman, joka kääntää pelin lopputuloksen päinvastaiseksi. Nykyään tällainen ajattelu tuntuu primitiiviseltä, mutta sellaisesta irtautuminen ei silti ole helppoa, jos se on muotia. Tämä on hiukan sukua muunnelmien puuttumiselle: mustan vastapeli oli nimenomaan sen välittömissä uhkauksissa, ei vaihtoehtoisissa puolustustavoissa, jotka olisivat pakottaneet valkean etsimään uusia teitä.

Modenalaiset uudistajina

Modenalaiset eivät juuri turvautuneet lisäehtoihin, sillä näyttää siltä, että he aikalaisiaan paremmin näkivät, että shakkipeli itsessään laatijan mielikuvituksen yhdistettynä tarjosi riittävät elementit tekemään tehtävistä kiinnostavia. Se oli vallankumouksellinen näkemys, joka laajemmin omaksuttiin vasta 1800-luvun puolivälissä ja sitä uudemmista töissä.

Muunnelmatehtävät modenalaisilakin rajoittuivat tehtävään 20, joka olikin itsessään pieni vallankumous,

jota myös alettiin seurata 1800-luvun puolivälissä lähtien.

Myös modenalaisilla esiintyy mustan voimakkaita alkuasemauhkauksia, jotka eivät kuitenkaan pakottavuudessaan olleet arabialaistehtävien luokkaa. Myös modenalaisilla oli taipumusta laatia asemista pelimäisiä siinä mielessä, että asemat olisivat hyvin voineet syntyä käytännön pelissä ja että kummallakaan puolella ei ollut ylivoimaista materiaalieta, ja mK (samoin kuin vK) usein sijaitsi K- tai D-sivustalla ikään kuin linnoituksen jäljiltä. Uutta oli kuitenkin monissa tehtävissä valkean mahdollisuus hiljaisiin siirtoihin, joita sittemmin nähtiin laajemmassa mitassa esim. Horatio Boltonilla (1793–1873).

Joka tapauksessa voi sanoa, että vaikka useimmat modenalaistehtävät olivat monisiirtoisia, ne olivat kuitenkin keskimäärin lyhyempiä kuin mansubat ja taatusti taloudellisempia sekä mustan että valkean materiaalin suhteen myös, mitä tuli tehtävien loppuasemiin.

Ilmeisesti modenalaisten urauurtava panos tunnustettiin jo 1800-luvun alkupuoliskolla, sillä heidän tehtäviään ilmestyi jonkin verran jälkipainoksina sen ajan kirjallisuudessa, vaikka ”stammalaisillakin” oli edelleen kannattajia. Shakin ”evoluutio” osoitti sitten, kumpi voitti taistelun kelvollisimpien (so. sopeutuvimpien) eloon jäämisestä. Arabialainen perintö näkyi jonkin verran vanhasaksalaisissa tehtävissä, mutta niiden temaattisen

köyhyyden ja uusiutumiskyvyttömyyden osoitti lopullisesti uussaksalaisten ideoiden nousu 1900-luvun alussa.

Modenalainen, kevyempi traditio sai seuraajansa aluksi esimerkiksi August d'Orvillesta, sittemmin Sam Loydista ja John Brown of Bridportista ja muista anglo-amerikkalaisista laatijoista, joiden töiden jälkiä on nähtävissä hyvinkin pitkälle 1900-luvulle.

Modenalaisten tehtävien uudesta temaattisesta sisällöstä voi vielä nostaa esiin mm. kiinnitys- ja patteriaiheet. Edelleen monet tehtävät sisälsivät idussaan loogista peliä, mutta kuinka tietoista se oli, on mahdotonta sanoa tutustumatta alkuperäislähteisiin ja niissä mahdollisesti oleviin laatijoiden kommentteihin.

1700-luvun jälkipuoliskoa hallitsee kaksi muutosta. Pelishakin painopiste oli Philidorin ansiosta siirtymässä Italiasta Ranskaan, ja tehtäväshakkia hallitsivat italialaiset ennen muuta Modenan koulukunnan ansiosta. Molemmat kehityskulut tulivat 1800-luvulla vaikuttamaan syvällisellä tavalla myös ko. maiden shakkielämän ulkopuolelle, kun moderni shakki alkoi ottaa ensiaskeleitaan.

Kirjallisuus:

- Breuer, Josef: *Beispiele zur Ideengeschichte des Schachproblem*. Die Schwalbe: Düsseldorf 1982.
- Chicco, Adriano & Porreca, Giorgio: *Dizionario enciclopedico degli scacchi*. Mursia & C.: Milano 1971.
- Kainulainen, Jussi: *Shakkipelin historia*. Karisto: Hämeenlinna 1984.
- Litmanovicz, Władysław & Giżycki, Jerzy: *Szachy od A do Z 1-2*. Sport i Turystyka: Warszawa 1986.
- Velimirović, Milan & Valtonen. Kari: *Encyclopedia of Chess Problems. Themes and Terms*. Chess Informant: Beograd 2012.
- Zelepukin, Nikolai: *Slovar' šahmatnoj kompozitsii*. Zdarov'ja: Kiev 1982.

Sähköiset/on-line-lähteet:

- infoplease
- PDB (Die Schwalbe)
- Wall, Bill: Chessmayne, History of Chess
- Wikipedia
- yacpdb (Turevski)

Summary

In the latter half of the 18th century, Modena, a medieval town in Central Italy, became the center of two important movements in composition chess: the Modena school of composition, and the 2nd Italian school of study composition. The foremost figures of both trends were Ercole del Rio, Domenico Ponziani and Giambattista Lolli.

Versatile and educated men, they contributed to all aspects of chess: opening theory, strategy, endgame theory (M01 & M02) and problem chess. As composers, they diverged from the European trend of composing in that they abandoned the common conditional problems, characteristic of the composers such as Lucena and Damiano and many of their predecessors, who have remained anonymous.

They also distinguished themselves in many crucial points from the mansuba-type compositions, represented by old Arabic compositions, the earliest ones dating back to the 9th century, and also by a contemporary composer like Philip Stamma of Syria, who had published a collection of his own problems in 1737 in France.

As for the use of force, the Modenese composers favoured light European-style compositions, and their longer combinations were more economical than Stamma's, as regards the use of both white and black force. This concerned the final positions, too. The average length of their compositions was

also slightly smaller than Stamma's.

In one respect, they followed the mansuba tradition: they pursued to imitate the otb chess in that neither side usually had a decisive material advantage in the initial position, but black threats were usually less severe than in mansubat, which gave them an opportunity to use quiet moves (M06, M09, M13 & M18).

Apart from quiet play, the work of Modenese composers featured also new tactical elements such as pins and battery play (M11, M13, M15 & M19). They also show budding logical play like Beschäftigungslenkung, block decoy and elimination of obstructing force. (M08, M14, M16 & M17). It is difficult say how conscious efforts they were, unless one is familiar with the composers' analyses on their work.

One must also not forget the Modenese' contribution to self-mates, which earlier sporadically appeared in Bonus Socius and Civis Bononiae. M11 and M12 may be the first correct self-mates ever.

The value and originality of the output of the Modenese composers were recognized in the early 19th century, since much of their work was reprinted in various sources. However, the real impact of their work was perhaps not felt until the mid-19th century, when a number of composers started to incorporate their findings in the new style of composition, notably masters like Bolton, d'Orville, Brown of Bridport, Loyd and others.